

Sl. No. of Ques. Paper : 5309

G

Unique Paper Code : 213557

Name of Paper : Mastering Sanskrit Language Prosody and Rhetoric

Name of Course : B.A. (Prog.) Sanskrit Language

Semester : III

Duration : 3 hours

Maximum Marks : 75

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

(इस प्रश्न-पत्र के मिलते ही ऊपर दिये गये निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिये।)

NOTE:— Unless otherwise required in a question, answers should be written in Sanskrit or in Hindi or in English; but the same medium should be used throughout the paper.

टिप्पणी:—अन्यथा आवश्यक न होने पर इस प्रश्न-पत्र का उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए; लेकिन सभी उत्तरों का माध्यम एक ही होना चाहिए।

Answer all questions.

सभी प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन की सन्धि कीजिए:

Join any three of the following words:

3×2=6

सत् + नायिका, सत् + नाम, अद्य + एव, कपि + ईशः,
नर + ईशः, अच् + आदिः, पितृ + आदेशः, सूर्य + उदयः

2. निम्नलिखित में से किन्हीं दो में सन्धि-विच्छेद कीजिए:

Disjoin any two of the following:

2×2=4

विद्यालयः, रजनीशः, पवनम्, हरेऽत्र।

3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन का समास कीजिए:

Write compound forms of any three of the following:

3×2=6

धनेन हीनः, संस्कृतस्य अध्यापकः, नीलम् च तत् गगनम्
मुखं कमलम् इव, नवानाम् ग्रहाणाम् समाहारः, द्वयोः गवोः समाहारः न सत्यम्।

4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो का समास विग्रह कीजिए:

Dissolve any two of the following:

2×2=4

P. T. O.

धनप्राप्तः, दुखातीतः, पुरुषसिंहः, त्रिभुवनम्, पितापुत्रौ ।

5. किसी एक विषय पर संस्कृत में निबंध लिखिए:

Write an essay in Sanskrit on any one of the topics given below:

20

- (i) संस्कृत भाषा
- (ii) मम प्रिय कविः
- (iii) विद्यामहिमा
- (iv) भगवद्गीता ।

6. निम्नलिखित में से किन्हीं दो छन्दों का लक्षण एवं गणनिर्देशपूर्वक उदाहरण दीजिए:

Define and illustrate any two of the following metres:

2×4=8

स्रग्धरा, वंशस्थ, अनुष्टुप् ।

7. निम्नलिखित में से किन्हीं दो में गणनिर्देश करते हुए छन्द का नाम बताइये:

Scan and name the metres in any two of the following verses:

2×2=4

- (i) स्वसुखनिरभिलाषः खिद्यसे लोकहेतोः
प्रतिदिनमथवा ते वृत्तिरेवंविधैव ।
अनुभवति हि मूर्ध्ना पादपस्तीव्रमुष्णं
शमयति परितापं छायाया संश्रितानाम् ।।
- (ii) स्वप्नो नु माया नु मतिभ्रमो नु
क्लिष्टं नु तावत्फलमेव पुण्यम् ।
असन्निवृत्यै तदतीतमेते
मनोरथा नाम तटप्रपाताः ।।
- (iii) विस्रब्धं हरिणाश्चरन्त्यचकिता देशागतप्रत्ययाद्
वृक्षाः पुष्पफलैः समृद्धविटपाः सर्वे दयारक्षिताः ।
भूयिष्ठं कपिलानि गोकुलधनान्यक्षेत्रवत्यो दिशो
निः सन्दिग्धमिन्द तपोवनमयं धूमो हि वृत्ताश्रयः ।।

8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अलंकारों का उदाहरणसहित लक्षण बताइए:

Define and illustrate any two of the following figures of speech:

2×4=8

यमक, रूपक, उपमा ।

9. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पद्यों में अलंकार स्पष्ट कीजिए:

Identify and explain the figures of speech in any two of the following verses:

2×2=4

- (i) आदाय बकुलगन्धानन्धीकुर्वन् पदे पदे भ्रमरान् ।
अयमेति मन्दमन्दं कावेरीवारिपावनः पवनः । ।
- (ii) ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ त्यागे श्लाघाविपर्ययः ।
गुण गुणानुबन्धित्वात्तस्य सप्रसवा इव । ।
- (iii) बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदीयानपि गच्छति ।
संभूयाम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगा । ।
- (iv) औत्सुक्यमात्रमवसाययति प्रतिष्ठा
क्लिश्नाति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव ।
नातिश्रमापनयनाय यथा श्रमाय
राज्यं स्वहस्तधृतदण्डमिवातपत्रम् । ।

10. (i) निम्नलिखित अपठित गद्यांशों में से किसी एक का हिन्दी अथवा अंग्रेज़ी भाषा में अनुवाद कीजिए:
Translate any one of the following unseen passages into Hindi or English: 6

दीपावलिः प्राचीनतमं पर्व, अस्मिन् दिने सर्वाधिकम् आकर्षकं मनोरञ्जनं भवति स्फोटकानाम् आस्फोटनम्, विचित्राणि वर्णयुक्तानि स्फोटकानि आकाशे भूमौ च विविधरूपाणि दर्शयन्ति । जनाः तानि दृष्ट्वा तुष्यन्ति परन्तु अति सर्वत्र वर्जयेत् । रात्रौ आस्फोटकानां शब्दाः कर्णो बधिरिकरोति वायुमण्डलं च दूषयति । पूर्वं जनसंख्या सीमिता आसीत् । वृक्षाः वायुं शुद्धं कुर्वन्ति स्म । इदानीम् जनसंख्या प्रवृद्धा, वृक्षसंख्या क्षीणा अतः आस्फोटकानां प्रयोगो न्यूनं वर्जितं वाभवेत् ।

अथवा (Or)

कश्मिंश्चिन्नगरे चन्द्रो नाम भूपतिः प्रतिवसति स्म । तस्य पुत्राः वानरक्रीडारताः वानरयूथं नित्यमेव विविधैः भोज्य पदार्थैः पुष्टिं नयन्ति स्म । तस्मिन् राजगृहे-बालवाहनयोग्यं मेषयूथम् आसीत् । तेषां मेषाणां मध्ये एको मेषः जिह्वालोलुपतया महानसं प्रविश्य यत् पश्यति तद् भक्षयति । ते च सूपकाराः यत्किञ्चित् काष्ठं, मृण्मयं भाजनं, कांस्यताम्रपात्रं वा पश्यन्ति तेन तम् आशु ताडयन्ति स्म ।

- (ii) निम्नलिखित गद्यांश के आधार पर पूछे गए किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए:

Answer any five of the following questions on the basis of the passage given below: 5

मानवजीवने छात्रजीवनं प्रशस्ततरम् अस्ति । अस्तिमन् एव जीवने नरः भाविजीवनस्य निर्माणं करोति । इदं जीवनं चिन्ताशून्यं आनन्दप्रदं च वदन्ति वृद्धाः । सिद्धान्तरूपेण आ जन्मनः पंचविंशतिवर्षाणि यावत् छात्रजीवनं प्रसरति इति स्वीक्रियते बुधैः । अध्ययनकाले विद्यार्थी सततं महापुरुषैः सह संवदति, महाकवीनां काव्यरसं पीत्वा स्वात्मानं पवित्रीकरोति, ये छात्रजीवने सदाचार-जीवनम् आप्नुवन्ति ते एव भाविजीवने सफलाः भवन्ति । अतः सर्वदा अभिनन्दनीयम् इदं जीवनम् ।

- (i) नरः कस्मिन् जीवने भाविजीवनस्य निर्माणं करोति ?
- (ii) छात्रः केषां काव्यरसं पीत्वा स्वात्मानं पवित्रीकरोति ?
- (iii) सर्वथा किम् अभिनन्दनीयम् ?
- (iv) विद्यार्थी कैः सह संवदति ?

- (v) सिद्धान्तरूपेण कतिवर्षपर्यन्तं छात्रजीवनं स्वीक्रियते ?
(vi) के भाविजीवने सफलाः भवन्ति ?